

Beszélgetés Baka Istvánnal

„Nem tudok egy gonosz Istenben hinni!”

DARVASI LÁSZLÓ

Tömény pipafüst és egy Mozart zongoraverseny. A *Kincs-kereső* kicsiny szerkesztőségi szobájában, ahol Baka István dolgozik, majd mindig szól a komolyzene. A napokban adják ki a költő válogatott kötetét, *Égtájak célkeresztjén* címmel, mely inkább gyűjteményes kötet. Húsz év termése 1969-től egészen 1989-ig. Verscímek, ciklusok álltak helyre, amiket korábban megcsonkított a cenzúra. Most már csak az önkontroll „cenzúrázott”.

• A katasztrofista költészetnek sokféle megnyilatkozása lehet. Egymástól olyan eltérő lírikusokra, mint mondjuk Petry, Lator László, Kukorelly vagy Baka István, rá lehet húzni a katasztrofista címkét. Am a te költészetet inkább az apokaliptikusság jellemzi. A szó görögül kinyilatkoztatást jelent. A vég bejelentését. Csakhogy az idő – a 60-as, 70-es évek –, melyben elindult s kiteljesedett a költészeted, épp szemben áll az apokaliptika irodalmának általában jellemző indukálójával, nagy társadalmi mozgásokkal, természeti katasztrófákkal. Hiszen nyugalom volt, látszólagos prosperitás...

Teljesen igaz, amit mondasz. Valóban apokaliptikus líra az enyém. Mégse mondanám katasztrofistának. Pontosabb az apokaliptika kifejezése, mert egyetemesebb. A katasztrófa egyedi jelenség. Az apokaliptiszt ugyan kísérik katasztrófák is, de az előbbi inkább folyamat. Tarkovszkij *Filmvilágban* megjelent interjújában

olvastam egy nagyon fontos dolgot, azt tudniillik, hogy az apokalipszis évszázadok óta tart, ráadásul a bibliai recept szerint. Tarkovszkij példának említi az Ürömcillagot. Tudod, hogy Csernobil mit jelent?

• Nem, nem...

Azt jelenti, üröm. Ukrán nyelven... De te a versek társadalmi háttéréről kérdeztél. Gyermek és kamasz voltam a hatvanas években. Úgy nőttem fel, hogy nem láttam a világ ellenpéldáit, gyakorlatilag máig nem jártam Nyugaton. Fogalmam se volt, hogy létezhet egy másik valóság, ellenben itt azt tapasztaltam, hogy nyugalom és béke van, s hogy a dolgok egy kicsit jobbra válnak. Úgy gondoltam, megvan az esély arra, hogy az ember önmaga legyen. Mindezen azonban a kommunizmushoz fűződő tévhitekkel volt kapcsolatban. Azt hittem, kialakulhat egy olyan igazságos társadalmi rend, amiben az ember egyszerre lehet individuum s egy közösség egyenértékű tagja. Borzalmas tévhit volt ez, tele csapdákkal, zsákutcákkal, az államvallásba vett őszinte reménnyel... Az én eszmélő nemzedékem nem tudott a hazug perek-ről, az embertelen börtönökről, a téesszervezés erőszakosságairól, s miközben Rilket, Thomas Mannt, Camus-t, Sartre-t olvasott – mert ezek az írók akkor váltak számunkra hozzáférhetővé –, nos ezek nem a mi valóságunkat kérdőjelezték meg, hanem azt, amiben megszülettek. A Nyugatot. Úgy hittük, hogy az általunk megélt

világban nem lehet helye például az egzisztencializmusnak. A föleszmélésnek aztán fájdalmas fokozatai voltak. Ha először csalódtunk is a felszínben, még védtük az eszmét. 1968 után a nyugati baloldali mozgalmak befuccsolásával és Csehszlovákia lerohanásával már ezt sem lehetett... És én, aki egy hamis internacionalizmus szellemében nőttem fel, ezután váltam vidéki magyarként nemzeti elkötelezettségűvé.

Különbem nekem épp a legjobb, viszonylagosan a leggazdagabb években ment a legrosszabbul. Ekkoriban voltam a legszegényebb. S amikor lefelé szálló ágba jutott az ország, akkor rendeződtek valamelyest a dolgaim... Szóval a romlás jelei igenis látszóttak. Csak az nem látta, aki vak volt, vagy akinek érdeke fűződött ahhoz, hogy ne lássa.

• A tavaly márciusi, *Ilia Mihály által szerkesztett Jelenkorban megjelent Szonett és ellenszonett című verseidben így írsz erről: „A cukormázként csillogó ígéret / csipkék habok és női kellemek / elárasztják az alkonyi eget / de foszlik sebesen mi megígézt / s még sebesebben a nyolcvanas évek / díszletei a dezodorozott / hónalj-üléstermek és elnyomott / bűz amely átítatja még a véget”... Am úgy gondolom, nemcsak a csalóka tapasztalati valóság, hanem a te lelki alkotó is determináló volt az apokaliptika-érzetben. Vonzásod az örvényhez, a démonhoz...*

Persze, hiszen az ember csak arra reagál, amihez valamiféle lelki köze van. Én nem démonikus, inkább a démonokra érzékeny, szorongásos ember vagyok. Szorongásaim növelik démonikussá a belső valóságot, látomásaimat... Vagyis nem én vagyok a démon... Azért látom a világot irracionálisnak, mert valamikor rendkívül racionálisnak hittem. Még ma is a racionalitásból indulok ki, ezért ragaszkodom verseimben a kötött formákhoz, a nagyon világos szerkezethez, és a mindig értelmezhető, rendszert alkotó metaforákhoz...

• Hiszel?

Nem, sajnos nem. Nemcsak Istenben, semmiben. Valamikor nagyon fiatalon hit-

tem a közösségi társadalom eszményében. Amikor ebben csalódtam, nem találtam meg az utat Istenhez. Én nem tudok egy gonosz Istenben hinni!

• Isten gonosz?

Igen, ha van, akkor az. Ámbátor az is meglehet, hogy sátánhívó vagyok, mert számomra a világ irracionális mégiscsak valamiféle transzcendenciát, természetfeletti erőt sejtet.

Ugyanakkor, ha Isten nincs is, vannak angyalok, akik harcolnak a Sátán ellen. Itt harcolnak bennünk, és a külvilágban is, s egyszer, meglehet, ők fognak győzni. Az életnek számtalan angyali oldala van. Ilyen a barátság, a szerelem, s maga az erotika is. Az *En Thészeusz* – a *Tiszatájban* megjelent elbeszélésekről van szó – például arról szól, hogy az erotika is lehet megváltó, angyali erő.

VÁRNAGY TIBOR RAJZA

Rétezés

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Megint ez az idő: mintha a giccses túllátást valaki újból ráeresztette volna a rétre, a gyorsan emelkedő nap pedig hosszában süt végig a Szent Mihály óta teljes egészében legeltett fűvön, eszelős csillogás ver mindenütt és mindenünnét szembe, akárha parányi tükrök hullanának folyvást a sugarak alá, egy-egy kórószálon a harmat kiszerveztette a pókhálók bonyolult geometriáját, amely így ugyancsak ezüstre váltott, nincs ilyen éles fény nyáron soha, szinte átlényegülnek a nyárfák, már csupán a hegyük őriz néhány rezzenetlen levelet, a galagonya bogója meg olyan megnyerően vörös, hogy az is belekóstol, aki előre tudja, az ízében csalódnia fog, még korán van, még nem hajtottak ki, üres a láthatár, a füvek közt kutató szem alig veszi észre a lapuló lilatönkű pereszketét, azonban elég egyetlenegy fölletni, hogy a többi se rejtőzhessék tovább, elég a boszorkánykörön végigballagni, hogy a zsákmány teljes legyen, ámbár egyelőre kevés a gomba, nem volt elég hűvös reggel, annyi viszont már igen, hogy csiperke ne legyen, még az erdőszegély árnyékában sem, de a patakparti akácásban se, állok meredten a víz fölött, fogalmam sincs, mit nézek, mi bűvölt ide, talán a sekélyre, szürkére apadt csobogás, amelyet vizinövények sora választ két ágra, túlhan kavicsokon görgedező esurgó, sodra parttól méternyire lanyhul, apró,

sárgás habokat hullámoztat ki a szakadt partfalra, fenyegetőbbnek, szelídhíthetlenebbnek mutatva önmagát, talán a bazaltkő halom, amelynek kideríthetetlen a funkciója, a tehénkörmök nyoma az iszapal egyes fűvönben, a hínár lengedező árnyéka a víz alól vagy a túlpárt megsárgult kukoricása, talán boldogságomat várom itt, talán haláloamat, hiszen éppoly keveset tudok egyikről, mint a másiktól, de ez a villogás kiszolgált, vallat, miként a vallatólámpa szándékosan szembefordított, erős fénysugara, elbizonytalanodom, vajon nem kéne-e ebben a pillanatban éppen másutt lennem vagy ez volna az én más-létem? semmit sem tudok, ilyen tudatlannak sem éreztem magam soha, képtelen lennék ebben a pillanatban az időről töprengeni, mivelhogy soha és sehol ilyen mélységesen nem éreztem át, hogy az Idő létezik, vagy talán, hogy: csak az Idő létezik és én és köröttem minden csupán azért vagyunk, hogy ennek a köznap szemmel beláthatatlan létezésnek formát adjunk – a pillanat formáját ebben a méltánytalan ezüsttagyogásban;

igen, a pillanat vagyok: ugyanaz a pillanat, amelyik a patak csobogása, amely kedves gombáim ideje, amely elmélázó tudatlanságomé, egy hajdanvolt falu – valahol a túlparton talán még most is téglátóredékeket vet ki mélyszántáskor az eke – létének, pusztulásának, a bennem támadt

emlékezésnek a pillanata, hogy úgy-e, miként Borges macskája (tehát: időtlenül, mert haláltudat híján), nem hinném, ámbár halálom-boldogságom éppen most (és éppen itt) egyetlen megkezdetlen gyümölcs, egy varázslat pillanatának foglya vagyok, több is, kevesebb is ez, mint a szorongás, több, mert mélyebbre, a lét peremére taszított, kevesebb, mivel az idő (az időm) általánosabb élménnyé lett, semhogy a jövőt leválaszthatnám róla, a múlt pedig beleolvadt a jelenbe, miáltal már az sem igazán jelen, képtelen vagyok a viszonylatok nullapontja lenni, hiszen többé nem hihetem, hogy az idő egy határozott dimenziójú egyenes mentén helyezkednék el: körben van, befog, átjár, talán azoknak lehet igazuk, akik a tér negyedik dimenzióját látják benne, ám akkor az hogyan létezik, hogy magam éppen a teret nem érzékelem? netán valamiféle erős hierarchiában állnának ezek a kiterjedések és az idő lenne az uralkodó? az idő, amely ilyen példátlan galagonya-vörösből nyilatkozik meg, és a tanú-lét szépségeivel kecsget? és gondolkodásom következetessége, folyamata merő illúzió, hiszen mindez egyszerre, egyazon villanásban tört rám, téveszme már végigkövetnem is? ilyen volt, ilyen lehetett – jut váratlanul eszembe – Nietzsche megvilágosulása a bázeli réten; a pillanatra döbbenhetett rá ő is, talán ugyancsak ilyen őszi fénykulisszák között, amelyek – íme, a bizonyosság – csalfán mosnak egybe jelenséget és lényegét;

– mellettem korhadt nyárfatönk a fűben – tanúság a fa revei közt

– az égen, az ezüst fölött, lassú héja-kör – tanúság az éhség ragadozásában

– lábam alatt tajték idegen anyagból – tanúság a megállíthatatlan romlás felől mégis: a pillanat tanúságai
az egyetlen pillanata, amely valójában a végtelen idő, ám csak amiatt mondhatom, állíthatom, hogy valójában, mert tudom, ebben benne foglalódik az érett fűszálak föld felé hajlása, a pereszketék kalapjának fehérre fakulása, a vérpiros galagonya megfonnyadása és lepotyogása, a cserfa leveleinek harsány cinóbere, a kökény hamvának horpadása dércsípéskor, ebben ott rejtetik a héja csalódottsága, a tehének sietős átvonulása a réten a frissebb fű irányába, a gyepe rövidülő árnyéka, majd újból megnyúlása az ellenkező oldalon, egy hangul elhajított papír zizegése, a halak firkándása, amelyeket egykor, a régen volt nádasból szigonyal, kézzel kiemeltünk, hosszú, fészegő sétákban táplált gyerekszerelmek, könnyek, vélt menekvések, odaadó várakozások, benne az érett kukorica levelének halk mocorgása, gallyak recsegése az erdő felől, de mert ez egyetlen pillanat, hát túlszűfolt, hát alig elviselhető, megsűrűdött a melabú, a tömény fekete epe (melasz kholosz), béklyó a lábon és a szíven egyaránt, nehezen oldódó és öntudatlanul létező riadalom, amely nem akar tágítani tőled: még mindig a patakparton állsz, még folyvást az az ezüstművésztől, amely túlteng hajdan színében, megrendülés és tétováság, beteljesülés vagy elmúlás (egyre megy), megközelíthetetlen magány, amely ezzel az időzuhataggal szakadt rád, föloldása sem fenyeget egyetlen irányból sem, egyetlen gesztus se, amely legalább figyelmet elteríthetné – állsz, magadban, mintha rendíthetetlen, de csupán a tekintetedet vagy képtelen elfordítani – önmagadról.